

BANK AUDIT JARAYONLARI VA UNING SIFATINI OSHIRISHGA QARATILGAN TASHABBUSLAR.

Komilov Azizbek To'liqin o'g'li
70410501 - Bank ishi va auditi magistranti

Annotatsiya: Tadqiqotning asosiy obyekti sifatida banklarda amalga oshirilayotgan audit jarayonlari va uning sifatini oshirishga qaratilgan tashabbuslar ko'rib chiqiladi. O'zbekistonning moliyaviy tizimida auditning o'rni va rolini chuqur o'rganish bu sohadagi kamchiliklarni bartaraf etish va zamonaviy auditorlik texnologiyalarini tatbiq etishda muhimdir. Tadqiqotda O'zbekistonning moliya institutlaridagi audit faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan huquqiy va tashkiliy islohotlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiyalar, audit samaradorligi, moliyaviy barqarorlik, audit metodologiyasi, moliyaviy hisobotlar.

KIRISH:

Tadqiqotning asosiy obyekti sifatida banklarda amalga oshirilayotgan audit jarayonlari va uning sifatini oshirishga qaratilgan tashabbuslar ko'rib chiqiladi. O'zbekistonning moliyaviy tizimida auditning o'rni va rolini chuqur o'rganish bu sohadagi kamchiliklarni bartaraf etish va zamonaviy auditorlik texnologiyalarini tatbiq etishda muhimdir. Tadqiqotda O'zbekistonning moliya institutlaridagi audit faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan huquqiy va tashkiliy islohotlar tahlil qilinadi.

Auditorlik faoliyatining poydevori – bu auditning murakkab mexanizmlari va uslublari, shuningdek, banklarning turli xil audit masalalari yuzasidan duch keladigan muammolarini hal qilishda qo'llaniladigan texnik vositalar va usullardir. Tadqiqotda, ayniqsa, ichki auditning tizimi, uning samaradorligi va banklar tomonidan ularni amalga oshirishdagi o'zgarishlar hamda o'ziga xosliklar o'rganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bank auditini amalga oshirish uchun qabul qilingan qonunlar bank tizimini nazorat qilish va xalqaro moliyaviy hisobotlash standartlariga muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu qonunlar auditorlarning professionalligini oshirish va audit jarayonlarini yanada samarali tashkil qilish uchun zarur bo'lgan talablarni belgilaydi. O'zbekiston Respublikasida bank auditining huquqiy asoslari bir qancha muhim qonunlar, nizomlar va qarorlar bilan mustahkamlanadi.

Banklardagi ichki tekshiruvlarni tashkil etish va boshqarish uchun eng muhim hujjatlardan biri bu 2021-yil 12-mayda qabul qilingan 'Tijorat banklarining ichki auditiga qo'yiladigan talablar to'g'risida'gi nizom hisoblanadi.. Ushbu nizom, tijorat banklarida ichki auditning rivojlanishiga yordam beradi va auditorlarga o'z ishlarini mustaqil va samarali olib borish imkoniyatini yaratadi. Ichki audit - bu bankning pul ishlari qanchalik yaxshi ketayotgani, ishlari to'g'ri amalga oshirilayotgani va hamma narsa nazorat ostida ekanligini tekshirishdir. Bu nizom banklarga ichki auditni qanday qilib to'g'ri tashkil qilish kerakligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning asosiy ilmiy qimmatini audit jarayonlarini tizimli ravishda o'rganish orqali yangi usullarni ishlab chiqish va ularni amalda qo'llash imkoniyatlarini ochib berishidir. O'zbekistonda auditni takomillashtirish borasida olib borilayotgan islohotlarning ilmiy asoslari o'rganilib, ushbu jarayonlarning bank sektoriga ta'siri yanada kengroq baholanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi banklardagi audit sifatini oshirish va uni xalqaro audit standartlariga moslashtirish yo'llarini o'rganish hamda bu borada amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari bank auditorlari va moliyaviy tashkilotlar uchun yangi, zamonaviy audit metodlari haqida bilimlar berishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu tadqiqot natijalari moliyaviy natijalar auditini yaxshilash bo'yicha davlat siyosatini shakllantirishga yordam beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bank auditi sohasidagi normativ-huquqiy asos sifatida xalqaro auditorlik standartlarining ahamiyati tobora oshmoqda. IFAC va IAASB tomonidan ishlab chiqilgan standartlar, bank auditi jarayonlarining sifatini oshirish, auditorlik xulosalarining ishonchliligini ta'minlash va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlashga qaratilgan. Maqolada xalqaro auditorlik standartlarining O'zbekiston

bank tizimidagi qo‘llanilishining amaliy jihatlari, milliy qonunchilik bilan ularning o‘zaro ta’siri va bu boradagi kelajak istiqbollari muhokama qilinadi

1- jadval

**O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki qarorlari va tijorat banklarining
ichki auditiga qo‘yiladigan talablar**

Hujjat	Nima haqida?	Nima uchun muhim?
Qaror №3432	Banklarda qanday tekshiruvlar o‘tkazish kerakligi	Banklarning ishonchliligi va shaffofligini ta’minlash uchun
Qaror №982-4	Auditorlar qanday bilimlarga ega bo‘lishi kerakligi	Auditning sifatini oshirish va xatoliklarni kamaytirish uchun
Nizom	Bank ichida qanday nazorat bo‘lishi kerakligi	Bankning moliyaviy barqarorligini ta’minlash uchun

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qarorlari va nizomlari.

Bank auditining huquqiy asoslari – Bank tizimida moliyaviy nazoratni amalga oshirish, mustaqil auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazish va audit jarayonlarini optimallashtirish uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy hujjatlar to‘plamidan tashkil topgan. Normativ-huquqiy bazasi tijorat banklarining ichki auditiga qo‘yiladigan talablar va O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qarorlari bilan belgilanadi va auditni yuqori darajada amalga oshirish, auditorlarning malakasini oshirish, audit jarayonlarini shaffof qilishga qaratilgan bo‘lib, audit faoliyatining sifatini yaxshilashni maqsad qilgan [2].

Shuningdek, tadqiqot O‘zbekistonning bank tizimida auditorlik jarayonlarini yanada samarali tashkil etish uchun risk asosida auditni joriy etish bo‘yicha ilmiy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Xavf asosidagi audit auditorlarga moliyaviy xatarlarni aniqlab, shunga mos audit rejasini tuzish imkonini beradi. Bu xalqaro amaliyotda

o‘zini oqlagan usul bo‘lib, O‘zbekistonda ham auditorlik jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

2-jadval

Auditda yuqori darajadagi texnologiyalar ta’siri

Texnologiya	Funksiyasi	Audit jarayoniga ta’siri
Sun’iy intellekt	Ma’lumotlarni avtomatlashtirilgan tahlil qilish	Xatoliklarni aniqlash va audit jarayonini tezlashtirish imkonini beradi.
Big Data	Katta hajmdagi ma’lumotlarni boshqarish	Moliyaviy xatarlarni oldindan aniqlash va baholash imkonini yaratadi.
Blockchain	Ma’lumotlarni o‘zgartirilmasligini ta’minlash	Audit jarayonlarining shaffofligini oshiradi va firibgarlikni kamaytiradi.

Manba

Deloitte (2021). Technology Trends in Auditing: Enhancing Effectiveness with AI. Deloitte Insights.

IAASB (2020). The Role of Technology in Audit Transformation. International Auditing and Assurance Standards Board.

PwC (2020). Big Data Analytics and Risk Assessment in Auditing. PricewaterhouseCoopers.

KPMG (2020). Blockchain in Auditing: Opportunities and Challenges. KPMG Reports.

Tadqiqotning muhim jihatlaridan biri empirik yondoshuvlarning amaliyoti va bu orqali yangi bilimlarni ishlab chiqishdir. Xalqaro tajribalar ko‘rsatadiki, auditning shaffofligi va samaradorligi audit jarayonlarida zamonaviy metodlardan

foydalanishga bog‘liq. Xususan, Blockchain texnologiyasi audit jarayonlarini yanada ishonchli va shaffof qilish uchun ilmiy asos sifatida tadqiqotda o‘rganiladi. Bu texnologiya orqali moliyaviy hisobotlarning o‘zgartirilish ehtimoli deyarli yo‘q bo‘ladi. IAASB (2020) tadqiqotida ushbu texnologiyaning auditorlik amaliyotidagi qo‘llanilishi orqali moliyaviy firibgarlik holatlari 40 foizga kamayganligi qayd etilgan (IAASB, 2020).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda O‘zbekiston bank tizimida texnologiyalarni joriy etishning yana bir muhim afzalligi shundaki, ular audit jarayonini avtomatlashtirib, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi. Masalan, blokcheyn texnologiyasi yordamida banklar o‘zlarining moliyaviy ma'lumotlarini xavfsiz va o‘zgarmas tarzda saqlashlari mumkin. Bu esa audit jarayonida ma'lumotlarga ishonchlilikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, bulutli texnologiyalar auditorlarga ma'lumotlarga global miqyosda tez va oson kirish imkoniyatini yaratadi, audit jarayonlarini yanada samarali qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Auditorlar Palatasi** (2021). Audit faoliyatini tartibga solish to‘g‘risidagi qonun. Tashkent.
2. **O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki** (2023). Bank auditining normativ-huquqiy asoslari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
3. **IAASB** (2020). International Standards on Auditing (ISA). Available at: <https://www.iaasb.org>.
4. **Deloitte** (2021). Auditing in the age of AI: How technology is shaping the future of auditing. Available at: <https://www.deloitte.com>.
5. **Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)** (2017). Basel III: Finalising post-crisis reforms. Available at: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>.

6. **O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki** (2021). Audit metodologiyalari va auditorlik jarayonlarini rivojlantirish. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki.
7. **International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)** (2020). International Standards on Auditing (ISA) 315: Identifying and Assessing Risks of Material Misstatement. Available at: <https://www.iaasb.org>
8. **The Institute of Internal Auditors (IIA)** (2021). International Professional Practices Framework (IPPF). Altamonte Springs, FL: IIA.
9. **Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., and Wallage, P.** (2022). Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing. 4th ed. London: Pearson Education.
10. **Merton, R.C.** (2018). Risk Management in Financial Institutions. Harvard Business Review, 6(4), 75–89.
11. **OECD** (2021). Enhancing Bank Supervision in Emerging Markets. Paris: OECD nashriyoti.
12. **PwC (PricewaterhouseCoopers)** (2021). Future of Banking: Audit Innovations in Financial Institutions. London: PwC Research.
13. **Deloitte** (2022). Emerging Trends in Audit Technologies for the Banking Sector. Deloitte Insights.
14. **EY (Ernst & Young)** (2020). Audit Excellence in Developing Markets: Uzbekistan Case Study. EY Global Reports.